

УДК 32:123.342

Кресіна І. О.

Доктор політичних наук, професор, завідувач відділом правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Стойко О. М.

Кандидат політичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано місце і роль етнонаціональних відносин у програмних документах у сфері національної безпеки України. Розглянуто підходи держав, що стали об'єктами зовнішньої агресії або учасниками міжетнічного конфлікту (Грузія, Азербайджан, Вірменія), та країн, що характеризуються однорідністю етнічного складу населення (Польща) до забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: етнонаціональна політика, національна безпека, між-етнічний конфлікт, національна ідентичність.

Провідним мотивом в ході окупації Криму, застосування зброї різноманітними угрупованнями на Донбасі був захист росіян та російськомовного населення. Іншими словами, безвідносно до справжніх причин збройного конфлікту між Росією та Україною, він подається як такий, що має виразний етнічний характер: захист однієї етнічної групи від насильницьких дій з боку іншої. Політенітний склад населення будь-якої країни є потенційною загрозою її національній безпеці, що вимагає здійснення продуманої і далекоглядної державної етнонаціональної політики. Ризик перетворення міжетнічних проблем із потенційного в реальне джерело небезпеки усвідомлювався державними органами України. Так у Стратегії національної безпеки 2007 року зазначалося, що нагальними завданнями політики національної безпеки є захист таких життєво важливих національних інтересів України як збереження і розвиток духовних, культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності [1]. До ключових завдань політики національної безпеки у внутрішній

сфері відносилося створення сприятливих умов для зміцнення єдності українського суспільства на основі європейських демократичних цінностей. Його реалізація планувалася шляхом здійснення комплексу заходів державної політики, спрямованих на консолідацію українського суспільства та пошук загальнодержавного консенсусу щодо ключових питань розвитку держави; усунення бар'єрів культурного, конфесійного, мовного, регіонального характеру на основі безумовного дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина; забезпечення пріоритетності всебічного розвитку й підтримки української культури та української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України; гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України, сприяння вивченню мов міжнародного спілкування.

Однак реальних кроків у цій сфері так і не було вжито: досі не прийнята Концепція державної етнополітики, а посада Урядового уповноваженого з питань етнонаціональної політики, впроваджена у червні 2014 року, була ліквідована у квітні 2015 року. Більше того, важливість етнонаціональної злагоди у забезпеченні стабільного і безпечного розвитку держави ігнорується у основних програмних документах. Так нова Стратегія національної безпеки України [2], прийнята 6 травня 2015 року, не містить згадки про небезпеку міжетнічних конфліктів у країні, важливість посилення національної ідентичності і орієнтована насамперед на протистояння агресії з боку Російської Федерації. Так в якості актуальних загроз національній безпеці України згадуються агресивні дії Росії; неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони; корупція та неефективна система державного управління; економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення; кіберзлочинність. Серед сфер, що вимагають особливої уваги згадуються енергетична, інформаційна, екологічна та критична інфраструктура.

Відповідно до визначених таким чином загроз, основні напрями державної політики національної безпеки України представлені: відновленням територіальної цілісності України; створення ефективного сектору безпеки і оборони; підвищенням обороноздатності держави; реформуванням та розвитком розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних органів; реформуванням системи державного управління та удосконаленням антикорупційної діяльності; інтеграцією в Європейський Союз та особливим партнерством з НАТО.

Опосередковано про етнополітичну безпеку згадується серед пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки, зокрема «протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства».

Таке ігнорування етнополітичного виміру національної безпеки стає ще більш очевиднішим, якщо порівняти стратегію з аналогічним документом Грузії, яка також стала об'єктом військової агресії з боку Росії у 2008 році, в результаті чого була порушена її територіальна цілісність, а частина держави виявилася окупованою. Відповідно, найважливішим пріоритетом політики національної безпеки країни визнано «припинення окупації території Грузії, реінтеграція людей, які проживають на цих територіях, і відновлення грузинського суверенітету на всій території країни» [3].

Серед національних інтересів названо зміцнення національної єдності і громадянської згоди: «Грузія сприяє створенню суспільства, яке керується рівністю перед законом, плюралізмом, терпимістю, справедливістю, правами людини і рівністю незалежно від раси, мови, статі, релігії, політичної та іншої приналежності. Рівне залучення членів багатонаціонального і багатоконфесійного грузинського народу у суспільне і політичне життя є одним з пріоритетом держави».

Серед основних напрямів політики нацбезпеки згадується забезпечення громадянської інтеграції і підтримка національної і культурної унікальності: «Пріоритетом Грузії є підтримка і розвиток культурного різноманіття і національної унікальності. Важливим для Грузії є прискорення інтеграції і залучення усіх етнічних груп у процес розвитку країни. Грузія створює умови для захисту і розвитку ідентичності і культури цих груп».

Також керівництво держави визнає, що розвиток культурної сфери є обов'язковою умовою стабільного розвитку країни і захисту її безпеки. Для цього держава здійснює політику захисту культурної спадщини, підтримки сучасних і традиційних видів грузинського мистецтва, турбується про архітектурні та ландшафтні пам'ятники. Крім того створюються умови і надаються гарантії захисту культурної спадщини усіх національних меншин, які проживають на території Грузії. При цьому країна захищає і оберігає державну мову, а також прагне до забезпечення поваги до грузинської мови на усій своїй території.

Можна згадати і про Концепцію національної безпеки Азербайджанської Республіки [4], яка на початку 1990-х років в результаті збройного конфлікту з Вірменією втратила Нагірний Карабах. У ній відзначається

необхідність посилення національної самосвідомості і солідарності, заснованих на цінностях, що поділяються азербайджанцями усього світу; охорони культурно-історичної спадщини і моральних цінностей азербайджанського народу, а також їх збагачення загальнолюдськими цінностями, розвиток мови, самосвідомості, відчуття патріотизму і національної гордості, інтелектуального потенціалу. Що стосується основних напрямів політики національної безпеки Азербайджану, то вона, окрім відновлення територіальної цілісності, орієнтується на захист національної та релігійної толерантності. Азербайджанська держава розглядає «захист і розвиток релігійної толерантності, рівність усіх громадян перед законом і верховенство закону, забезпечення демократичних прав і свобод, а також можливостей вільного використання людьми даних прав і свобод в якості найважливіших умов запобігання і нейтралізації існуючих ризиків у реальну загрозу» (п. 4.3.2).

Суперник Азербайджану у контролі за Нагірно-Карабаською Республікою — Вірменія — у 2007 році проголосила, що стратегія національної безпеки республіки є «системою забезпечення стабільного розвитку і безпеки держави, суспільства і особи, державної політики збереження вірменської самобутності» [5]. Серед заходів по забезпеченню національної безпеки у сфері збереження ідентичності вірменства вказуються: розробка і реалізація всеохопної концепції взаємовідносин Вірменія-Діаспора, всебічна консолідація потенціалу Діаспори; розвиток вірменознавчих галузей — вірменської мови, літератури, історії — і культури як чинників, що забезпечують довговічність національного спадку; всебічний розвиток національної культури із збереженням основ самобутності і засвоєнням загальнолюдських культурних цінностей і досягнень, ефективне представництво за кордом вірменської культурної спадщини і досягнень. До внутрішніх загроз Вірменії віднесено недоліки у морально психологічному і патріотичному вихованні, зокрема «спотворення національної ідентичності є загрозою для національної безпеки». Стратегія внутрішньої безпеки передбачає низку дій щодо впровадження нової якості життя та морально-психологічної атмосфери. Так, пропонується вживати заходів для підвищення ролі вірменської мови як основи мовного мислення вірменської нації та державної мови; створення сприятливих умов для збереження загальнолюдських і національних цінностей, національних традицій, духовної і культурної спадщини і для їх відтворення і розвитку; усунення явищ, що загрожують духовно-культурній ідентичності та моральним цінностям вірменського народу.

Якщо взяти, наприклад, таку моноетнічну країну як Польща, то у її Стратегії національної безпеки 2014 року [6] серед стратегічних цілей у сфері безпеки згадується забезпечення умов для розвитку людського і соціального капіталу, а також інноваційності і конкурентноздатності економіки; здійснення ефективної сімейної політики та пристосування міграційної політики до нових викликів (п. 12). Що стосується можливостей суспільства у сфері безпеки (розділ 3.3), то одним із завдань визначається охорона і зміцнення національної ідентичності. Зокрема, важливим завданням держави є збереження національної ідентичності шляхом сприяння розвитку культури, охорони історичної спадщини. Діяльність у цьому напрямі повинна спрямовуватися на забезпечення повсюдного і рівного доступу до культури, активізації соціального капіталу, а в його рамках зміцнення засад патріотизму та активного і свідомого громадянського суспільства (п. 95).

Отже, важливим завданням державного управління багатоетнічної держави є налагодження і розвиток міжетнічних відносин, тобто пошук і реалізація найбільш сприятливих варіантів взаємодії усіх існуючих етнічних груп в державі. Зміцнення національної ідентичності, розвиток патріотизму, створення умов для міжетнічного діалогу є основними завданнями у сфері національної безпеки не лише для країн, що стали об'єктом агресії з боку сусідніх держав, а й для етнічно однорідних держав. Недостатня увага до цих питань у вітчизняній стратегії національної безпеки та державній політиці призведе до того, що невирішені етнічні проблеми будуть використовуватися як внутрішніми, так і зовнішніми силами для дестабілізації ситуації в країні у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12.02.2007 № 105/2007 // Урядовий кур'єр. — 2007. — 23 лютого.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // Урядовий кур'єр. — 2015. — 29 травня.
3. Концепция национальной безопасности Грузии от 23 декабря 2011 года / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://constitutions.ru/?p=8454>. http://belarus.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=RUS&sec_id=15.

4. Концепция национальной безопасности Азербайджанской Республики, утверждена Распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 23 мая 2007 года № 2198 / [Электронный ресурс].— Режим доступа: <http://www.eurasian-defence.ru/?q=node/30535>.
5. Стратегия национальной безопасности Армении (одобрена на заседании Совета национальной безопасности при Президенте Республики Армения 26 января 2007 г.) / [Электронный ресурс].— Режим доступа: http://www.mfa.am/u_files/file/doctrine/Doctrinerus.pdf&rc=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=ZvB1VY2EAYeNywON1ILIDA&ved=0CB0QFjAA&usg=AFQjCNFS2_8z4XCugQmsWmZtsQcr4WDD0w.
6. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej / [Электронный ресурс].— Режим доступа: http://mon.gov.pl/z/pliki/dokumenty/rozne/2014/11/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP.pdf&rc=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=ONp1VdjH8KfyAPX6oLIBw&ved=0CBMQFjAA&usg=AFQjCNGnfPI0eECeseOEDjH-p5CEpVr-cg.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015 р.

Кресина И. А., Стойко Е. М. Этнополитическое измерение национальной безопасности Украины

Проанализированы место и роль этнонациональных отношений в программных документах в сфере национальной безопасности Украины. Рассмотрены подходы государств, ставших объектом внешней агрессии или участниками межэтнического конфликта (Грузия, Азербайджан, Армения), и стран, характеризующихся однородностью этнического состава (Польша) к обеспечению национальной безопасности.

Ключевые слова: этнонациональная политика, национальная безопасность, межэтнический конфликт, национальная идентичность.

Kresina I.O., Stoyko O.M. Ethnopolitical dimension of Ukraine's national security

The role and place of ethnic relations in program documents in the field of Ukraine's national security are analyzed. The different approaches of states, which were the object external aggression or were the participant of ethnic conflict (Georgia, Azerbaijan, Armenia) and ethnically homogenous countries (Poland) to national security are considered.

Keywords: ethnic politics, national security, ethnic conflict, national identity.